

Posudek diplomové práce: **Srovnání postavení vysídleného německého obyvatelstva po druhé světové válce v Německé demokratické republice a Spolkové republice Německo**, Bc. Jana Rajnišová, FF UK, Ústav politologie, Praha 2015, 99 s.

Předložená diplomová práce se věnuje problematice poválečného transferu německého obyvatelstva z Československa do západních okupačních zón a na území spravované Sovětským svazem. Diplomantka si přitom položila za cíl porovnat specifické rysy postavení nově příchozího obyvatelstva a přístup jednotlivých okupačních správ k těmto lidem jako specifické sociální skupině, která nedobrovolně opustila domovy, přišla o většinu majetku a navíc se ocitla na území, které bylo zdevastováno válkou a místní obyvatelstvo je vnímalo jako faktor, komplikující již tak dost svízelnou situaci.

Diplomová práce jen tvořena šesti kapitolami a závěrem. V rámci úvodní části autorka nastínila metodická východiska práce, spočívající v komparativní metodě, kombinující „analogickou analýzu“ (H. Kaelble) a „metodu rozdílů“ (J. S. Mill), a dále zdůvodnila volbu termínu transferu, jakožto analytického a hodnotově neutrálního pojmu (s. 11). V následující kapitole přiblížila rozmanité plány poválečného transferu německého obyvatelstva z československého území a přesvědčivě přitom doložila celkovou dobovou shodu na transferu jako vhodném způsobu politického řešení konfliktů. V této části se vrátila k meziválečnému období a stručně pojednala o postoji Společnosti národů k problematice menšin ve vznikajících národních státech. V obecné rovině nastínila i vize tří skupin aktérů - londýnské exilové vlády, domácího odboje a německého sociálně demokratického exilu - poválečného uspořádání, které se v důsledku válečných hrůz vcelku přirozeně přiklonily na stranu prvních dvou, preferujících radikální snížení počtu německého obyvatelstva jako záruky budoucí stability Československa (s. 22). Autorka upozornila na to, jaký význam mělo získání souhlasu Spojenců s poválečným odsunem Němců z Československa pro exilovou vládu a ve stručnosti pojednala i o roli postupimské konference, Košického vládního programu a Benešových dekretů v otázce odsunu.

Třetí kapitola (s. 33-43) věnovala vlastní realizaci transferu, který autorka rozdělila - shodně s jinými autory - na fázi tzv. divokého odsunu a na fázi odsunu organizovaného. Vycházejíc z prací historika Tomáše Staňka zmínila i stinné stránky transferu, o jehož nutnosti však panovala shoda napříč celým politickým spektrem. V následující části pak upozornila na panující nejasnosti v celkovém počtu transferovaných osob, které vysvětlila jak chybějícími či se navzájem lišícími statistickými údaji, tak také faktem, že se na konci války nacházelo v Československu značné množství německých uprchlíků, kteří sice přes

československé území pouze procházeli, byli však započtení do některých statistik o celkovém počtu transferovaných osob, pohybujícím se v rozmezí od 2,2 do 2,9 milionů lidí (s. 48).

Klíčovou část práce představují dvě poslední kapitoly, sledující sociální a ekonomickou situaci transferovaného obyvatelstva do Spolkové republiky Německo a na území východoněmeckého souseda. Autorka se rozhodla užívat termín „nově příchozí obyvatelstvo“, který zahrnuje jak ty, kteří byli nuceně vysídleni úřední cestou, tak běžné uprchlíky (s. 54). V rámci páté kapitoly podrobněji probírala situaci příchozích do americké okupační zóny, stranou však nezůstala ani situace ve francouzské, nepřijímající oficiálně žádné transferované, či britské, vystavené, podobně jako ta americká, zvýšené druhotné migraci obyvatel ze sovětské okupační zóny (s. 57).

Všechny okupační správy se přitom zpočátku potýkaly s podobnými problémy – nedostatkem ubytovacích kapacit, problémy se zásobováním, nedostatkem pracovních míst a v neposlední řadě i nepříliš vstřícným postojem domácího obyvatelstva –, lišily se však ve způsobech jejich řešení. Americká správa se sice podobně jako ta sovětská a později východoněmecká, snažila o rychlou a pokud možno úplnou asimilaci a integraci nově příchozího obyvatelstva, a v obavě z možné destabilizace neumožnila vznik politickým stranám, které by chtěly zastupovat zájmy transferovaných, přesto však nově příchozímu obyvatelstvu umožnila zakládat krajanská sdružení, která se kromě zlepšení ekonomických a sociálních podmínek zasadila i za „záchranu specifické kulturní identity“ (s. 62). Autorka následně dokládá, jak se americká správa a později úřady Spolkové republiky Německo snažily o zlepšení ekonomické i sociální situace nově příchozího obyvatelstva – zákon o okamžité pomoci, zákon o vyrovnání břemen, osobní půjčky aj. (s. 66-68) –, k čemuž nakonec rozhodujícím způsobem přispěl poválečný úspěch obnovy západoněmeckého hospodářství, stojící v příkrém rozporu s hospodářskými těžkostmi NDR. Přínosná je rovněž pasáž, tematizující postavení nově příchozího obyvatelstva, čítajícího v roce 1950 přibližně 16,5 procenta obyvatel SRN. Podobně jako transferovaní do sovětské okupační zóny pocítovali i nově příchozí v západních zónách stesk po domově a doufali, že se jim podaří vrátit se do vlasti. Mezi novým obyvatelstvem a starousedlíky bylo mnoho vzájemných předsudků, které se dařilo překonávat velmi pozvolna. Přestože autorka na některé z nich upozornila, bylo vhodné v rámci komparace analyzovat tuto problematiku přeci jen poněkud hlouběji a využít k tomu jak několikrát citovanou práci Andrease Kosserta „Kalte Heimat“, tak bohužel opomenutou práci Konrada Jarausche *Die Umkehr: Deutsche Wandlungen 1945-1995*.

V rámci poslední kapitoly diplomové práce se autorka věnovala situaci v sovětské okupační zóně, respektive NDR. Správně přitom upozornila nejen na skutečnost, že nově příchozí zde tvořili až jednu čtvrtinu obyvatelstva, ale i na to, že bezmála 800 tisíc z nich do srpna 1961 „hlasovalo nohama“ a uteklo do Spolkové republiky. Zajímavé je terminologické porovnání, ze kterého autorka vyvozuje, že zatímco západní spojenecké správy pojmem „vyhnanci“ zdůrazňovaly způsob, jakým se obyvatelstvo dostalo ze svých domovů, vyzdvihla sovětská strana termínem „přistěhovalci“ či „přesídlenci“ trvalost a definitivnost celého procesu (s. 76). Při posouzení politického postavení transferovaných do sovětské okupační zóny se záhy ukazuje, že zde byla zvolena strategie ekonomického začlenění doslova za jakoukoli cenu, která byla kombinována s represivními prvky, nemilosrdně potlačujícími veškeré odkazy na původní domovinu (s. 79). Proces začleňování nově příchozího obyvatelstva tak byl poznamenán propagandistickou snahou, demonstrovat na něm schopnosti nového socialistického Německa. Jakákoli kritika jeho průběhu byla trestána a režimní restriktce šly tak daleko, že docházelo i k zákazům zpěvu písní z původních domovů transferovaných, kteří se do jisté míry skutečně stali „lidmi bez minulosti“ (s. 86).

Diplomová práce vychází ze sekundární literatury, přináší však řadu zajímavých postřehů. Autorce se podařilo naplnit v úvodu stanovené cíle, byť v komparativní části nebyly zdaleka využity všechny možnosti. Práci by bezesporu prospěla pečlivější jazyková korektura. Celkově však lze předloženou diplomovou práci označit za zdařilou, doporučuji ji k obhajobě a klasifikuji jako výbornou.

V Praze, 13. června 2015

PhDr. Tomáš Vilímek, Ph.D.